

APPLICATION OF SPECIFIC METHODS IN FORMING STUDENT SPACE IMAGINATION IN DRAWING

Ergasheva Dilafruz Chori kizi ¹

¹ Karshi State University, Faculty of Art History, 4th year student of Fine Arts and
Engineering Graphics

<https://doi.org/10.5281/zenodo.4744892>

ARTICLE INFO

Received: 1st May 2021

Accepted: 5th May 2021

Online: 10th May 2021

KEY WORDS

spatial imagination, sensory organs, knowledge, skills, abilities, drawing.

ABSTRACT

The main task of the science of drawing (graphics) is to represent information in graphical form. Graphics are seen as the literacy of people's visual culture and are widely used in the practice of almost all areas of human activity today, such as engineering, technology, education, medicine, industry, design and engineering.

CHIZMACHILIK FANIDA O'QUVCHILARNING FAZOVIIY TASAVVURINI SHAKLLANTIRISHDA O'ZIGA XOS METODLARNI QO'LLASH

Ergasheva Dilafruz Chori qizi ¹

¹ Qarshi Davlat Universiteti San'atshunoslik fakulteti Tasviriy san'at va muhandislik
grafikasi yo'nalishi 4-kurs talabasi

MAQOLA TARIXI

Qabul qilindi: 1-May 2021

Ma'qullandi: 5-May 2021

Chop etildi: 10-May 2021

KALIT SO'ZLAR

fazoviy tasavvur, sezgi a'zolari, bilim, malaka, ko'nikma, chizmachilik.

ANNOTATSIYA

Chizmachilik (grafika) fanining asosiy vazifasi axborotlarni grafik ko'rinishda tasvirlashdan iborat. Grafika insonlarning vizual madaniyati savodxonligi sifatida qaralib, bugungi kunda texnika, texnologiya, ta'lim, tibbiyot, sanoat, loyihalash va dizayn kabi inson faoliyatining deyarli hamma sohalari amaliyotida keng qo'llaniladi.

O'zbekiston Respublikasini 2017-2021-yillarda rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishlari bo'yicha Harakatlar strategiyasida "...ta'lim va fan sohasini rivojlantirish: uzluksiz ta'lim tizimini yanada takomillashtirish yo'lini davom ettirish, sifatli ta'lim xizmatlariga imkoniyatlarni oshirish, mehnat bozorining zamonaviy ehtiyojlariga

muvofiq yuqori malakali kadrlarni tayyorlash; o'quv-metodik qo'llanmalar bilan jihozlash bo'yicha ishlarni amalga oshirish; predmetlarni chuqurlashtirilgan tarzda o'rganish; oliy ta'lim muassasalari faoliyatining sifati hamda samaradorligini oshirish" kabi masalalar qo'yildi.¹

¹ 1 1 2017-2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishlari bo'yicha Harakatlar strategiyasi.

O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami, – T., 2017., 6-son, 70-modda.

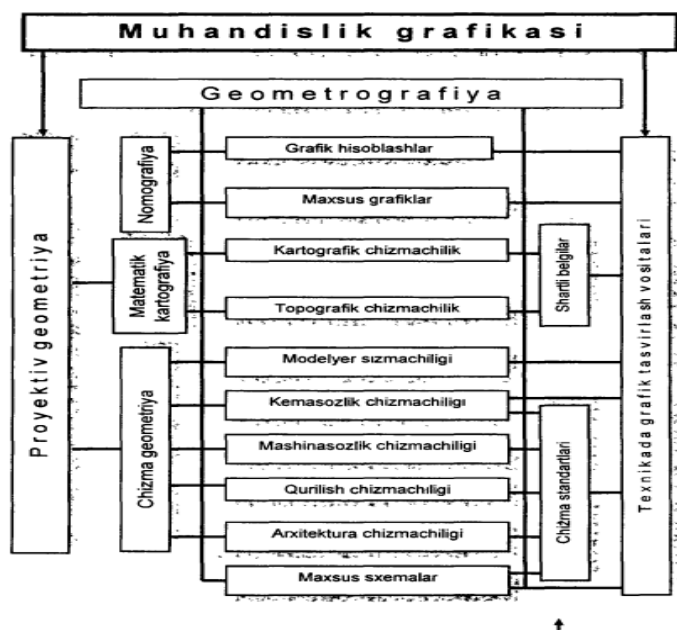

Bunday vazifalar umumiy o'rta ta'lim, o'rta maxsus va oliy ta'lim bosqichlarida "Chizmachilik" fanini o'qitishda, uning sifati hamda samaradorligini oshirishga alohida e'tibor qaratish lozimligini bildiradi. Bu esa, o'qituvchi-pedagoglar zimmasiga mas'uliyatli vazifalarni yuklaydi. Demak, mashg'ulot jarayonini mukammal va o'ylab chiqilgan andoza asosida loyihalashga erishish, ulardan oqilona foydalana olish orqali ta'lim oluvchilarning nazariy bilimlarni puxta va chuqur o'zlashtirilishiga hamda ularda amaliy ko'nikma va malakalarning hosil bo'lishiga kafolat bilan erishish zarur. Chunki ta'limni tashkil etishga qo'yiladigan muhim talablardan biri qisqa vaqt ichida yuksak natijalarga erishishdir. Bunda ma'lum faoliyat yuzasidan ko'nikma va malakalarni hosil qilish, ular tomonidan egallangan bilim, ko'nikma va malakalar darajasini baholashda o'qituvchidan yuksak pedagogik mahorat hamda ta'lim jarayoniga nisbatan yangicha yondashuvni talab etadi. Ma'lumki, har qanday chizma o'ta aniqlikda, standart talablariga rioya qilib chizilishi va texnik hujjat sifatida rasmiylashtirilishi alohida ahamiyatga ega va u o'z o'rnini bilan kishilarda estetik zavq uyg'otadigan grafik tasvirlar yechimidagi san'at ham bo'lishi kerak.

Umumta'lim maktablaridagi chizmachilikning o'quvchilarning fazoviy tasavvurlarini, ko'z bilan chamalash, ko'rish xotirasi, topqirlik va ijodkorlik qobiliyatlarini rivojlantirishdagi ahamiyati juda katta. Kasb-hunar kollejlarda grafika (chizmachilik) fanlarining mazmuni va ta'limjarayonining tashkil qilinishi har bir mutaxassislikning malakaviy tavsifnomasiga asoslangan holda belgilanadi. Kasb-hunar kollejlarda mutaxassislar tayyorlash klassifikatoriga asosan bugungi kunda respublikamizda 270 dan ortiq yo'nalish

bo'yicha mutaxassislar tayyorlanmoqda. Kollejlarda grafika fanlarini o'qitishda zamonaviy ishlab chiqarish xodimining yangi texnologik madaniyatni egallaganligi, ishlab chiqarish moddiy-texnika bazasining uzluksiz yangilanib turishiga, uning tashkil qilinishidagi o'zgarishlarga hamda bozor mexanizmlarining joriy qilinishiga kasbiy va psixologik tayyorlanganligi ham hisobga olish zarur bo'ladi.

O'zbekistonda qabul qilingan ta'lim standartlariga asosan chizmachilik umumta'lim maktablarining 8-9 - sinflarida, kasb-hunar kollejlarning mos mutaxassisliklarida o'qitiladi. Umum ta'lim maktablari va kollejlarda uchun chizmachilik o'qituvchilari asosan oliy o'quv yurtlaridagi «tasviriy san'at va muhandislik grafikasi» mutaxassislikligida tayyorlanadi. Grafika (chizmachilik) o'qituvchisining kasb-hunar kollejlardagi grafika fanlaridan ham dars berishi ko'zda tutilganligini e'tiborga olsak, chizmachilik o'qituvchisi muhandislik grafikasining hamma bo'limlari bo'yicha chuqur bilimga ega bo'lishi, boshqa fanlar bilan aloqalari, politexnik va gumanitar yo'nalishlari haqida aniq tasavvur va ularni amalda qo'llash malakalariga ega bo'lishi zarur. Kasb-hunar kollejlarda yosh, texnik savodxon xodimlarni tayyorlash bo'yicha talablar chizmachilik o'qituvchisi oldida mazmunan yangi vazifalarni qo'yimoqda. Yuzaga kelgan ahvol chizmachilik o'qituvchisini qo'shimcha metodik yordamlarsiz qoldirish mumkin emasligini ko'rsatmoqda. Shuning uchun ushbu maqolada, bizningcha fan o'qituvchisi bilishi zarur bo'lgan bir nechta qo'shimcha mavzularni kiritishni maqsadga muvofiq deb topdik.

1-shakl. Inson faoliyatining turli sohaslarida muhandislik grafikasining qo'llanilish sohalari

L-shaklda muhandislik grafikasining qo'llanilish sohasi sxemasi keltirilgan. Muhandislik grafikasini o'qitish metodikasi fan sifatida nisbatan yaqinda pay do bo'lgan. Bunda S.I.Dembinskiy va V.I.Kuzmenkolaming «o'rta maktablarda chizmachilik o'qitish metodikasi» nomli (1965-y.) Darsligi katta ahamiyatga ega. Bu darslikda o'qitish metodlaridagi kamchiliklar tahlil qilinib, ulami bartaraf qilish hamda o'quvchilar grafik savodxonligini oshirish yo'llari batafsil tahlil qilingan, shu bo'yicha o'qitish vositalarini tayorlash va ulardan dars jarayonida foydalanish usullari ko'rsatilgan. Darslik nashr qilingandan buyon nisbatan ko'p vaqt o'tganligi, chizmachilik fani va uni o'qitish metodikasidagi o'zgarish va rivojlanishlarni e'tiborga olsak, u mazmun jihatida hozirgi kun talablaridan ancha orqada qolgan. 1966-yilda A.D.Botvinnikov tahriri ostida «Chizmachilik o'qitish asoslari» nomli katta fundamental ish nashr qilindi. Bu ishda birinchi marta o'quvchilarning grafik

tayyorgarligini orttirish uchun samarali usullar va kompleks tavsiyalar berishga harakat qilingan hamda, psixologik tadqiqotlar negizida «bilim*», «ko'nikma**» va «malaka***»² tushunchalari ochib berildi. Shuningdek, chizmachilik o'qitishda politexnik bilim va ko'nikmalarini shakllantirishning ahamiyati ko'rsatildi. Y.N.Vinogradovning «Chizmachilikdan darsdan tashqari ishlar», «Chizmachilikdan fakultativ mashg'ulotlar» kitoblari ham bu fanning rivojlanishiga hissa bo'lib qo'shiladi. A.D.Botvinnikov va V.N. Vinogradovlar tomonidan grafik topshiriqlarning klassifikatsiyasi ishlab chiqilib, ularning ko'plari amaliyotga tatbiq qilingan. Bu mualliflarning ishlari chizmachilik o'qitish metodikasining fan sifatida shakllanishiga asos bo'lib xizmat qilgan. O'zbekistonda chizmachilik fan sifatida XX asrning 30-yillaridan o'qitilib boshlangan va bunda Rossiya olimlari hamda u yerda nashr qilingan darsliklarning ahamiyani katta bo'lgan. Rossiyada birinchi bo'lib 1721-yilda Yekaterinburgda maktabda chizmachilik o'qitila bosh lagan. Bu maktablarda chizmachilik asosiy fanlardan biri hisoblanib o'quvchilar mashina detallari, sex' planlarini chizish bilan shug'ullanganlar. Chizmalarga o'lchamlar qo'yilmagan. O'lchamlar chiziqli yoki ko'ndalang masshtablar bo'yicha aniqlanib, bir qismi chizmaga ilova qilinadigan tushintirish xatlarida berilgan. XVIII asrda Peterburg, Moskva va Qozon gimnaziyalarida ham chizmachilik o'qitilgan. Gimnaziyalarda chizmachilik geometriya kursida o'rganilgan. 1828-yilda chizmachilik va rasm bitta umumiy kurs qilib birlashtirilgan va shu yil chizmachilikning fan sifatida maktabda

² * bilim - kishi tomonidan o'zlashtirilgan tushunchalar tizimi. Bilimlarning hajri va sifati ishchi - texnik - rnuhandis - konstruktorlarning malakaviy tavsifnornasini belgilaydi.

•• ko'nikma - kishining O'Z ishini samarali, zarur sifat va belgilangan vaqtda bajara olish qobiliyati.
••• malaka - kishining biror rna'urn ishni' bajarish jarayonida shu ishning tarkibiy qismlarini avtomatik alohida diqqat qilib turmasdan bajara olish qobiliyati.

o'qitilish yili deb hisoblanadi. 1917-yildan keyin mamlakatda yangi yagona mehnat maktablari tuzila boshlandi. Chizmachilikning barcha asosiy bo'limlari maktab dasturiga kiritildi. Lekin dastlabki yillarda chizmachilik mustaqil fan sifatida o'qitilmagan. Masalan, geometrik yasashlar va ortogonal proyeksiyalar matematikada, texnik chizmachilik mehnat va fizikada, yaqqol tasvirlar tasviriy san'at (rasm) darslarida o'rganilgan. 1932-yildan boshlab chizmachilik alohida fan sifatida ajratildi. Dastur bo'yicha 4 ta asosiy bo'lim: «Geometrik chizmachilik», «Proyeksion chizmachilik», «Aksonometrik chizmachilik» va «Natura chizmachiligi» o'qitila boshlandi.

Bu yerda shuni qo'shimcha qilib o'tish kerakki, o'quvchilar ham, yosh o'qituvchilar ham ba'zan ishlab chiqarish chizmalari bilan ish ko'rishlariga to'g'ri kelib qoladi va «Bu nima?» degan tabiiy savol tug'iladi. Chizmalar texnik hujjatlar sifatida inson faoliyatining har xii sohalarida qo'llaniladi. Buning ustiga ularning konstruktiv - texnik va texnologik sifatleri ularga ta'sir o'tkazadi.

Chizmachilik (grafika) fanining asosiy vazifasi axborotlarni grafik ko'rinishda tasvirlashdan iborat. Grafika insonlarning vizual madaniyati savodxonligi sifatida qaralib, bugungi kunda texnika, texnologiya, ta'lim, tibbiyot, sanoat, loyihalash va dizayn kabi inson faoliyatining deyarli hamma sohaları amaliyotida keng qo'llaniladi. Nisbatan kichkina hajmdagi grafik tasvirlar (chizmalar)ning juda katta hajmdagi axborotlarni uzatish imkoniyati mavjudligini va bu axborotlarda tasvirlanayotgan obyekt haqidagi hamma ma'lumotlarning to'liq yoritilishini e'tiborga olsak, grafikani insonlarning kasbiy hamda kundalik turmushdagi muloqotlarida eng sodda va tabiiy vositalardan biri deb qarashimiz mumkin.

Xulosa qilib aytganda, chizmachilik xonasida ta'lim-tarbiya ishlarini tug'ri tashkil qilish muhim pedagogik-psixologik ahamiyatga egadir. Quyidagi pedagogik-didaktik vazifalarni amalga oshirishda chizmachilik roli kattadir.

1. Chizmachilik to'garagini tashkil qilish va uning faoliyatini faollashtirish uchun imkoni bor shart-sharoitlarni yaratish.
2. Chizmachilik fani bilan bevosita va bilvosita aloqador mutaxassislar va olimlar ishtirokida suhbatlar uyushtirish.
3. Yosh chizmachilar chizmalari ko'rgazmasini tez-tez tashkil qilish.
4. Eng yaxshi chizmalarning muallif-o'quvchilarini rag'batlantirish.
5. Yosh chizmachilar devoriy gazetasini mutassil chiqarib turish.
6. Tegishli joylarga ekskursiya-sayohatlar uyushtirish.
7. Olimpiadalarga tayyorlanishni izga soli shva shu kabilar. Shuningdek, texnika asrida yashayotgan har bir inson chizmachilik sirasrorlaridan xabardor bo'lsa, uyida, ham mehnat faoliyatida ham foydasi tegadi, albatta. Shuning uchun maktabda chizmachilik fanini o'qitishga, chizmachilik xonasi ishlarini yaxshilashga diqqat-e'tiborni kuchaytirish zarur.

Bu Amaliy faoliyat o'z navbatida chizmachilik faniga va u bilan bog'liq kasbga nisbatan qiziqish uyg'otadi

Chizmachilik darslarida, sinfdan tashqari tarbiyaviy mashg'ulotlarda, chizmachilik xonasi va muzeyi tadbirlarida o'quvchilarga chizmachilik asboblarining shaklini chizishni mashq qildirish, shuningdek, ularni yasashni o'rganish o'quvchilar uchun juda qiziqarlidir, tarbiyaviy ta'siri esa yanada samaralidir.

A) o'quvchilar chizmachilik asboblarini chizish va yasash jarayonida ularning ko'rish, ushlab ko'rish, eshitish kabi sezgi a'zolari faol

qatnashadi. Bu omillar his eti shva idrok qilishni osonlashtiradi va tezashtiradi.

B) sinfda olingan bilimlarni amalda sinab ko`rish va qo`llash ko`nikma hamda malakalarni vujudga keltiradi.

V) ajdodlarning fan sohasidagi yutuqlaridan faxr va iftixor tuyg`ularini tarbiyalaydi.

G) mehnatsevarlik va ijodkorlik ruhida tarbiyalashga ko`maklashadi.

D) chizmachilik bilan aloqador texnika va me`morchilik kasblariga qiziqishni shakllantiradi.

E) fazoviy tasavvur va tafakkurni kengaytirish va tiniqlashtirishga bevosita ta`sir ko`rsatadi va shu kabilar.

Inson hayot va turmushda mehnat qurolisiz hech bir ishni amalga oshirilmagani kabi chizmachilik fani o`qitilishini chizmachilik asbobuskunalaridan ayriha tasavvur etish mumkin emas. Va ayni choqda, chizmaning yaxshi bajarilishi, chizmachilik fanining o`qitilish darajasi ko`p jihatdan chizmachilik xonasining zamonaviy asbob-uskunalar bilan ta`minlanishi va uning hozirgi zamon texnikaviy talablari asosida jihazlanishi bilan bevosita bog`liqdir. Chizmachilik xonasi faoliyati o`qish-o`qitish ishlarini yaxshilashga imkoniyat yaratadi, kasb tanlashni tug`ri yo`naltirishga bevosita yordam beradi. Hozirgi texnika asrida yashayotgan har bir inson chizmachilik sir-asroridan xabardor bo`lsa, u uyda ham, mehnat faoliyatida ham texnika bilan bog`liq ayrim muammolarni o`zi hal qilishga muvaffaq bo`ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Kadrlar tayyorlash milliy dasturi. Toshkent, 1997 yil 29 avgust
2. Ta`lim to`g`risidagi O`zbekiston Respublikasi qonuni. Toshkent, 1997, 29 avgust
3. I.A. Karimov. «Bizdan ozod va obod Vatan qolsin». T., 1994
4. Ochilov Z. «Sinf dan tashqari tarbiyaviy ishlarda kasbga yo`llashni shakllantirish» T-1996 y «O`qituvchi».
5. Ro`ziev E. «Muxandislik grafikasini o`qitish metodikasi» T-2010
6. Vasilenko e. A. «Metodika obucheniya chercheniyu» Moskva-1990.
7. www.pedagog.uz
8. www.nbgf.intal.uz
9. Www.ziyonet.uz
10. Www.edu.uz